

5. Protocol to the OAU convention on the prevention and combating of terrorism [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.au.int/en/sites/default/files/PROTOCOL_OAU_CONVENTION_ON_THE_PREVENTION_COMBATING_TERRORISM.pdf.

6. Protocol relating to the establishment of the peace and security council of the African Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.au.int/en/sites/default/files/Protocol_peace_and_security.pdf.

7. Барчет В. Солдаты на продажу / В. Барчет, Д. Робек. – М., 1979. – 288 с.

8. Полторац А.И. Наёмничество под судом / А.И. Полторац // Международная жизнь. – 1976. – № 3. – С. 114–120.

9. OAE Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.au.int/en/sites/default/files/Convention_En_Elimination_of_Mercenarism_in_Africa_Libreville_03July1977_52.pdf.

УДК 343.61

САНКЦІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ: ОБУМОВЛЕНІСТЬ, СТРУКТУРА, ВИДИ SANCTIONS FOR CRIMES AGAINST LIFE: CONDITIONALITY, STRUCTURE, TYPES

Сотула О.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент, докторант
ДВНЗ «Одеський національний університет імені І.І. Мечникова»*

Стаття присвячена порівняльно-правовому дослідженню санкцій за злочини проти життя. Здійснено огляд сучасних проблем визначення ознак цього кримінально-правового інституту. Робиться висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, порівняльно-правове дослідження, злочини проти життя, санкції.

Статья посвящена сравнительно-правовому исследованию санкций за преступления против жизни. Осуществлен обзор современных проблем определения признаков данного уголовно-правового института. Делается вывод о необходимости усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, сравнительно-правовое исследование, преступления против жизни, санкции.

The article is devoted to the study of comparative legal sanctions for crimes against life. It carried out a review of contemporary issues determining the signs of the criminal law of the institute. The conclusion about the need to improve the criminal legislation of Ukraine.

Key words: criminal law, rather-legal research, crimes against life, sanctions.

Актуальність теми. Звісно, серед усіх наявних злочинів злочини проти життя, безумовно, є найбільш тяжкими та суспільно небезпечними, і зрозуміло, що законодавці всіх країн романо-германської правової сім'ї встановили за вчинення цих діянь максимально суворі санкції серед тих, які передбачені кримінальним законодавством, що й надає можливість відмежувати злочини проти життя від інших кримінально-карних діянь. Однак варто зазначити, що в чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України серед санкцій за вчинення умисного вбивства та вбивства через необережність є певні суперечності, які викликають різнобій судової практики і створюють можливість різних зловживань з боку правозастосовних органів, що вимагає певного компаративістичного аналізу санкцій за діяння, пов'язані із заподіянням смерті людини, у законодавстві країн континентальної Європи.

Компаративістське кримінально-правове вивчення санкцій за злочини проти життя в Україні не стало предметом спеціального дослідження. Різні аспекти зазначеної проблеми досліджувались вітчизняними фахівцями, зокрема М.І. Бажановим, А.В. Байловим, Ю.В. Бауліним, В.К. Грищуком, М.І. Мельником, В.О. Навроцьким, Л.А. Остапенко, О.Л. Старко,

В.В. Сташисом, В.Я. Тацієм та іншими. Але відсутні комплексні порівняльно-правові дослідження кримінальної відповідальності за такі злочини, що вказує на необхідність детального дослідження зазначеної проблеми. Саме тому **метою** статті є подальша теоретична розробка теми санкцій за злочини проти життя з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Традиційно вченими в кримінальному законодавстві виділялися чотири види санкції: абсолютно визначені, відносно визначені, альтернативні та відсильні [1, с. 80].

Абсолютно визначені санкції встановлювали єдину міру покарання, указуючи при цьому на її вид і точний розмір покарання. У чинному вітчизняному кримінальному законодавстві абсолютно визначених санкцій немає. Однак в одному із сучасних академічних підручників із кримінального права вказується, що «абсолютно визначеними є смертна кара, довічне позбавлення волі та позбавлення спеціального, військового або військового звання, класного чину й державних нагород. Перераховані покарання не допускають дозування під час їхнього призначення судом» [2, с. 59].

Нечисленними прикладами абсолютно визначених санкцій можуть виступати санкції ст. 211 КК

ФРН [3, с. 127], ст. 221-2 КК Франції [4, с. 170], де передбачено одне, безальтернативне, чітко визначене покарання – довічне позбавлення волі. Як уже вказувалося, український кримінальний закон не містить абсолютно визначених санкцій, що, на нашу думку, правильно, тому що такі санкції не надають можливості суду враховувати особливості злочину, особу злочинця та інші обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання.

Інший різновид санкцій – відносно певні, можуть установлюватися з нижчою (мінімумом) і вищою (максимумом) межами покарання (на строк «від» і «до»). У цьому разі в законі передбачено нижчу й вищу межі певного покарання, а суду надається право вибирати конкретну міру покарання в цих межах з урахуванням особливостей кожного злочину та особи злочинця. Такі санкції наявні практично в усіх кримінальних кодексах країн романо-германської правової сім'ї. Це й частина перша ст. 115 КК України – «позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років», параграф 76 КК Австрії – «позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років» [5, с. 131], ст. 115 КК Болгарії – «позбавлення волі на строк від десяти до двадцяти років» [6, с. 94], ст. 108 КК Грузії – «позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років» [7, с. 165], частина перша ст. 129 КК Литви – «позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років» [8, с. 242] тощо.

Аналіз відносно певних санкцій за вчинення умисних вбивств свідчить про негативну, на нашу думку, тенденцію у визначенні часового розриву між нижчою й вищою межами покарання, що передбачає суддівський розсуд під час визначення міри такого покарання. Іноді цей розрив становить десятиріччя [5, с. 131; 6, с. 94; 8, с. 242]! Своєрідним рекордсменом є польський законодавець, який за вчинення простого вбивства встановив покарання у вигляді позбавлення волі з розривом у сімнадцять років – «на строк від восьми до двадцяти п'яти років» (параграф 1 ст. 148 КК Польщі) [9, с. 124–125].

Певна невідповідність наявна й у вітчизняному кримінальному законодавстві. Згідно з чинними санкціями, за вбивство, передбачене частиною першою ст. 115 КК України можна отримати менше покарання («від семи років»), ніж, наприклад, за замах на вбивство журналіста (ст. 3481 КК України) або захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України) («від восьми років»). На нашу думку, урахуваючи найвищу цінність людського життя, нижня межа умисного вбивства, передбаченого частиною першою ст. 115 КК України, повинна бути встановлена на рівні восьми років, тоді як відповідальність за посягання на життя осіб, передбачені ст. ст. 112, 348, 3481, 379, 400, 443 КК України, повинна починатися із семи років.

Крім того, всередині самих так званих спеціальних убивств немає єдності щодо визначення нижньої межі покарання за посягання на життя осіб із особливими повноваженнями. Так, у ст. 112 КК України «По-

сягання на життя державного чи громадського діяча» санкція полягає в позбавленні волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічному позбавленні волі з конфіскацією майна або без такої, що повністю відповідає санкції вбивства при обтяжуючих обставинах, зокрема пункту 8 частини другої ст. 115 КК України (умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку). Тобто, для законодавця замах на вбивство державного чи громадського діяча та закінчене умисне вбивство за обставин, що обтяжують відповідальність, мають однаковий рівень суспільної небезпеки. Зрозуміло, що така позиція законодавця суперечить не тільки принципам і змісту кримінально-правових відносин, а й здоровому глуздові.

Схожа ситуація складається зі ст. ст. 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» – «карається позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі»; 3481 КК України «Посягання на життя журналіста», 379 КК України «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя», 400 КК України «Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги», 443 КК України «Посягання на життя представника іноземної держави» – «караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі».

Для виправлення ситуації, як уже вказувалося, пропонуємо нижню межу покарання за переліченими статтями встановити на рівні семи років позбавлення волі.

Існує інший вид щодо відносно визначених санкцій – із указівкою тільки максимуму покарання «до». У подібних випадках нижча межа покарання визначається мінімально можливим розміром (межею) цього покарання, передбаченим Загальною частиною кримінального закону. У кримінальному законодавстві країн романо-германської правової сім'ї такі санкції цього виду мають, як правило, норми, що передбачають відповідальність за привілейовані та необережні вбивства.

У всіх інших випадках кримінальні покарання містяться в альтернативних санкціях. Так, частина друга ст. 115 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом 6 частини другої ст. 115 КК України.

А, наприклад, у частині другій ст. 105 КК Російської Федерації вказано, що передбачене цією нормою суспільно небезпечне діяння карається «позбавленням волі на строк від восьми до двадцяти років із обмеженням волі на строк від одного до двох років, або довічним позбавленням волі, або смертною карою» [10].

Або ж КК Голландії, де винній особі за вчинення тяжкого вбивства встановлюється покарання у ви-

гляді «довічного тюремного ув'язнення або тюремного ув'язнення на строк не більше ніж двадцять років або штрафу п'ятої категорії» (ст. 289 КК Голландії) [11, с. 384–385].

Останній приклад із голландського кримінального закону наводить на думку про можливість впливу на вбивцю за рахунок законодавчого закріплення норм про відшкодування збитку, заподіяного вбивством. Справді, вітчизняна та зарубіжна кримінально-правова теорія і практика дозволяють не вважати чимось абсолютно новим інститут відшкодування шкоди, заподіяної вбивством, або призначення штрафу за цей злочин поряд з іншим покаранням.

Учені вважають, що в разі внесення змін у законодавство можливі два підходи до розглянутої проблеми: вирішити її безпосередньо в КК або ж зарахувати її до кола питань, урегульованих цивільним законодавством [12, с. 416]. У першому випадку потрібно в санкціях статей кримінального закону про вбивство при обтяжуючих обставинах і без обтяжуючих обставин поряд із позбавленням волі, смертною карою або іншими покараннями передбачити одночасне відшкодування матеріального збитку й компенсацію мораль-

ної шкоди родичам потерпілого, а за їхньої відсутності – застосування до винної в вбивстві особи великого штрафу, що має бути стягнутий на користь держави. Відповідно, у Загальній частині кримінального закону необхідно було б передбачити можливість призначення за найбільш тяжкі злочини, у тому числі й за вбивство, двох покарань, наприклад позбавлення волі і штрафу або позбавлення волі й обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду. У разі прийняття за основу підходу, пов'язаного з цивільним правом, варто було б установити обов'язок винного відшкодувати матеріальний збиток і компенсувати моральну шкоду родичам убитого. Судовий порядок цих стягнень можна було б зробити альтернативним: як разом із кримінальною справою в порядку кримінального судочинства, так і за допомогою заявлення самостійного позову за правилами цивільного судочинства [12, с. 417].

Висновки. Звісно, внесення відповідних змін до кримінального законодавства видається перспективнішим, оскільки покарання за вбивство тут концентрується в одній санкції кримінального закону й підкреслює його суворість і безкомпромісність під час охорони людського життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курс советского уголовного права : в 5 т. / [Н.А. Беляев, Н.С. Лейкина, Н.П. Грабовская и др.]; отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968–1981. – Т. 1 : Часть Общая. – 1968. – 646 с.
2. Курс уголовного права : в 5 т. / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Юрид. фак. ; под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М. : Зерцало-М, 2002. – Т. 1 : Общая часть. Учение о преступлении / [Г.Н. Борзенков, В.С. Комиссаров, Н.Е. Крылова и др.]. – 2002. – 611 с.
3. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред., вступ. ст. Д.А. Шестакова ; предисл. Г.-Г. Йешека ; пер. с нем. Н.С. Рачковой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 522 с.
4. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Головкин, Н.Е. Крыловой ; предисл., пер. с фр. Н.Е. Крыловой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 648 с.
5. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред., вступ. ст. С.В. Милукова ; предисл. Эрнста Ойгена Фабрици ; пер. с нем. Л.С. Вихровой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 550 с.
6. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А.И. Лукашова ; пер. с болг. Д.В. Милушева и др. ; вступ. ст. Й.И. Айдарова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 296 с.
7. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З.К. Бигвава ; вступ. ст. В.И. Михайлова ; обзорн. ст. О. Гамкрелидзе ; пер. с груз. И. Мериджанашвили. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 407 с.
8. Уголовный кодекс Литовской Республики / науч. ред. В. Павилониса ; предисл. Н.И. Манцева ; вступ. ст. В. Павилониса, А. Абрамовичюса, А. Дракшене ; пер. с лит. В.П. Казанскене. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 468 с.
9. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А.Н. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова ; вступ. статья Э.А. Саркисовой ; пер. с польского Д.А. Барилевич. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.
10. Уголовный кодекс Российской Федерации, принят Государственной Думой Российской Федерации 24 мая 1996 г. // Собрание законов Российской Федерации. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.
11. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред.: Б.В. Волженкин ; пер. с англ. И.В. Миронова. – 2-е изд. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 510 с.
12. Бородин С.В. Преступления против жизни / С.В. Бородин. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 467 с.